

RECALL D'ONOMÀSTICA DE L'ACTUAL
TERME D'ALGUAIRE
SEGONS EL CAPBREU DE 1764-1767

PERE TERRADO

INTRODUCCIÓ

Tal com es desprèn del títol, aquesta col·lecció d'onomàstica, concretament de toponímia i antroponímia, resta limitada a la continguda a les capbreuacions que es feren dels termes, viles, pobles i llocs que integraven l'antiga i extinta Baronia d'Alguaire, de l'orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem, en el decurs dels anys 1764-1767. Així, doncs, la base de dades emprada per a fornir aquest treball ha estat el protocol notarial de Josep Pocerull,¹ que fou el fedatari a qui es va encarregar de protocol·litzar els capbreus. La realització de les capbreuacions, declaracions o confessions, es feren segons els principals termes que integraven la Baronia, és a dir, el d'Alguaire, el de Ratera, el de la Portella i el de Vilanova de Segrià. Cal fer esment que per a la realització d'aquest recull referent a l'actual terme d'Alguaire hem fet el buidatge de les declaracions del terme d'Alguaire i els seus termes rònecs, i les del terme de Ratera, ja que en aquella època encara es capbreuaven ambdós termes per separat, tot i que la desapareguda vila de Ratera ja feia més d'un segle que estava completament despoblada i els seus habitants en llur majoria havien anat a residir a la vila d'Alguaire, que fou la seu de la Baronia, o com diu el mateix capbreu que n'és el «principal membre o part».

1 . Arxiu Històric de Lleida, Protocols, reg. 920.

Els criteris seguits per a la transcripció dels onomàstics es fan explícits en els capítols corresponents o en els paràgrafs que encapçalen les llistes. Les úniques llicències gramaticals que ens hem permès d'aplicar amb caràcter general són les de l'apostrofació i de l'accentuació gràfica les quals hem aplicat segons la normativa actual, llevat de quan es reproduïx la grafia exacta dels mots, és clar.

Un últim aclariment és que al capítol d'antroponímia per a designar els noms de pila o bateig hem emprat sistemàticament el terme prenom, entre altres motivacions per evitar la reiteració en l'ús del terme *nom*, atesa la seva valor polisèmica.

ANTROPONÍMIA

En la transcripció de l'antroponímia, prenom i cognoms, hem conservat les grafies originals del manuscrit, fins i tot la *y* copulativa entre cognoms. El motiu de la conservació de les grafies originàries és per fer palès que cognoms d'origen espanyol tenien una pròpia manera d'escriure's en la nostra llengua; ens referim principalment als Gonsales, Martines, i altres, davant de la pruija que actualment hi ha d'escriure amb zetes, i pronunciar en un dels dialectes de l'espanyol aquests cognoms, que duen o tenen catalans amb residència multiseccular al país.

Atès que es fa una breu computació estadística dels antropònims, per tal d'evitar la desviació en l'ús de prenom i cognoms, les relacions principals computades només recullen les persones que varen declarar o foren declarades ésser posseïdores d'alguna propietat susceptible de capbrevació. És a dir, tant les que feren els interessats personalment com les que es feren per delegació, per representació o per absència. Els prenom i cognoms de les persones que només actuaren en nom o en substitució d'altri —pares, mares vídues, fills, membres del Comú—, i altres com veïns d'afrontacions, testimonis, etc. es relacionen en llistes diferents, per tal d'evitar repeticions i desvirtuar-ne les dades estadístiques resultants.

PRENOMS

Llista de prenoms amb indicació de la quantitat de persones que els duien:

Anastasi	3	Maria	9
Andreu	1	Maria Antònia	1
Anton	14	Maria Theresa	1
Antònia	2	Mariano	2
Barthomeu	1	Matheu	1
Batista	1	Miquel	4
Batiste	1	Narcís	2
Domingo	1	Nicolau	1
Erasme	1	Pau	3
Esperansa	1	Paula	4
Esteve	1	Pere	6
Fausto	1	Pere Joan	2
Francisca	5	Pere Pau	1
Francisco	19	Quilis	1
Geroni	1	Ramon	3
Getrudis	1	Rita	1
Isabel	1	Rodisildo	1
Isidro	1	Rosa	3
Jacinto	1	Saturní	2
Jaume	3	Silvestre	1
Joan	4	Theresa	5
Joseph	43	Thomàs	3
Josepha	4	Thomasa	1
Llorens	2	Vicent	1
Madalena	1	«Sense»	2
Manuel	1		

Assenyalem tot seguit els prenoms que presenten alguna peculiaritat en la grafia o en l'ús, tot i que examinant la llista fàcilment s'hi poden observar. Els prenoms no citats és perquè no presenten cap diferència amb la grafia actual i sense que hi hagi tampoc cap altra particularitat per remarcar. Respecte d' Anton/Antònia, no hi apareix cap actual Antoni ni Antonio, tot i que la feminització fa Antònia. Barthomeu com Theresa, Matheu, Thomàs i Thomasa, duien encara el dígraf *th*, tot i que algun cop se n'oblidaven. Batiste/Batista, l'actual Baptista, distingia masculí i femení, solien abreujar-los *Batte*. i *Batta*. Domingo

només té aquesta grafia, no hi ha cap Domènec. Erasme l'hem vist escrit gairebé sempre amb la grafia *Arasme*. Esperansa i Llorens escrits amb *s*, cal dir que en tot el text gairebé no hi ha cap ç. Fausto hi figura amb *o* final, que és la forma oral més emprada a la vila. Francisco/Francisca, no hi figura cap Francesc/Francesca, i els solien abreujar *Franco/Franca*. Geroni, notem l'ús de la lletra *g* en lloc de la *j*. Getrudis, presenta també la grafia *Geltrudis*; enlloc, però, *Gertrudis*. Isabel, no hi apareix cap Elisabet. Isidro hi apareix amb la grafia importada, com el nom. Jacinto, amb *o* final. Joseph/ Josepha, amb el dígraf *ph*. Madalena, hi és escrit sense la *g*. Mariano, no hi ha cap Marià ni Marian. Quilis, correspon a l'actual Quiles, sant de devoció a la Franja de Ponent. Rodisildo, també hi ha la grafia *Rodildo*. Saturní, no hi apareix cap Sadurní ni Serni. Vicent, no hi ha cap Vicenç. «Sense», en aquest epígraf hi figuren els capbreuats sense el prenom.

Desglossant per sexes la llista dels diferents 176 capbreuats comptabilitzats, trobem que hi ha 134 homes, 41 dones, i 1 sense poder-lo determinar. Els prenom són, però, 133 d'home, 41 de dona i 2 sense determinar, els quals representen el 75'57%, el 23'29% i l'1'14%, respectivament, arrodonits els decimals dels percentatges a les centèsimes.

La quantitat de prenom diferents d'home és de 34 comptant que dins d'aquesta xifra n'hi ha dos de compostos que considerem diferents; per tant, tocarien estadísticament a cada prenom 3'94 homes. Però la realitat és ben diferent, ja que el nombre d'homes que duen cadascun dels prenom són: Joseph 43; Francisco, 19; Anton, 14; Pere 6. Joan i Miquel 4; Anastasi, Jaume, Pau, Ramon i Thomàs, 3; Llorens, Mariano, Narcís, Pere Joan i Saturní, 2; Andreu, Barthomeu, Batiste, Domingo, Erasme, Esteve, Fausto, Geroni, Isidro, Jacinto, Manuel, Matheu, Nicolau, Pere Pau, Quilis, Rodisildo, Silvestre i Vicent, 1.

La quantitat de prenom diferents de dona és de 16, comprant que dins d'aquesta xifra n'hi ha dos de compostos considerats diferents. Estadísticament, toquen per cada prenom 2,56 dones. La realitat, també, és ben diferent ja que el nombre de dones que duen cadascun dels prenom són: Maria, 9; Francisca, i Theresa, 5; Josepha i Paula, 4; Rosa 3; Antònia, 2; Batista, Esperansa, Getrudis, Isabel, Madalena, Maria Antònia, Maria Theresa, Rita, i Thomasa, 1.

D'aquestes xifres podem inferir que la variabilitat dels prenom de dona és superior al d'home, ja que com hem vist hi ha un prenom masculí diferent per cada 3'94 homes i, en canvi, toca un prenom femení diferent per cada 2'56 dones.

Altres prenomns diferents, no computats, però que les persones que els duïen figuren al capbreu amb altre títol que el de capbrevats, —pares, mares vídues, fills, membres del comú, veïns d'afrontacions, testimonis, etc.— són: Àgueda, Baldiri, Felip, Lluís, Martí, Mathias, Matilde, Melció, Mònica, Nadal, Pere Jaume, i Potgenciana (*sic*) suposem Potenciana.

Altres maneres d'anomenar enregistrades al capbreu són: pubilla de..., pubills de..., hereus de..., etc. També hi hem trobat un àlies dit *Vilella*, aplicat a Ramon Nadal.

COGNOMS

Cal dir, d'entrada, que els noms de les persones, generalment, estaven formats pel prenom, simple o compost, i un sol cognom. Quan dues persones de la mateixa família portaven el mateix prenom, els distingien afegint a continuació del prenom i cognom: *major* o *menor*. Excepcionalment, duïen dos cognoms en els casos següents: quan dues persones de famílies diferents coincidien amb el mateix prenom i cognom llavors hi afegien un segon cognom, que era el patern de la mare. Les dones casades o vídues també hi figuren amb dos cognoms, prenen com a primer cognom el marital i com a segon el seu cognom patern. També hi podem afegir que a les grans ciutats, com en el cas de Barcelona, els pocs exemples que hi hem vist ja duen dos cognoms.

Per tant, per a indicar la freqüència d'us de cada cognom, com a norma, només n'hem comptabilitzat el primer de cada persona, excepte els cognoms de les dones casades o vídues, que n'hem comptabilitzat el segon. També cal advertir que hem considerat que es tractava d'un mateix cognom si les diferències eren estrictament ortogràfiques i no tenien cap altra repercussió; així, doncs, hem comptabilitzat com a un sol cognom Bahella=Baella, Banyeres=Bañeres, Barber=Barbé, Sabater=Sabaté, etc. A més, sovint eren escrits, amb una i altra grafia tot referint-se a la mateixa persona.

Els cognoms i la quantitat de les persones capbrevades que els duïen, són:

Abila	1	Fàbregues	1	Osset	2
Albana	1	Farré	1	Pastoret	1
Bach	1	Farreny	3	Pedrol	1
Badia	3	Feixa	1	Petronill	1
Bahella	4	Fernandes	1	Piera	1
Banyeres	5	Forquet	2	Piquer	1
Barassona	1	Fortuny	1	Pons	1
Barber	2	Garié	1	Porta	1
Barrera	2	Garriga	1	Puiggròs	1
Barrufet	1	Gelet	2	Pujades	1
Barta	2	Giró	5	Quinquilà	1
Basi	3	Gironès	1	Ribera	1
Berdié	1	Gonsales	3	Rius	1
Bernat	1	Guàrdia	2	Roca	1
Bescans	3	Herbera	2	Rodié	2
Birro	1	Isca	1	Roig	2
Boyra	6	Jofre	2	Sabater	4
Brosa	1	Larrègula	1	Salvia	1
Brusaus	1	Lladonosa	3	Sants	2
Buhil	1	Llassera	2	Satorre	1
Buyra	2	Llobet	3	Seró	1
Cambray	2	Llombart	6	Seuma	1
Canyelles	1	Mall o May	1	Sintà	1
Carrera	1	Marsal	2	Sitjà	3
Castanyon	3	Martines	1	Soldevila	1
Cathalà	1	Matheu	3	Solé	2
Coll	1	Melé	2	Terrado	1
Cossials	1	Moix	2	Therés	1
Costa	3	Moncassi	2	Traguany	1
Domingo	1	Montserrat	1	Usall	1
Esquer	3	Moreno	1	Vergé	1
Estruch	1	Nadal	5	Vidal	1
Fabregat	1	Negre	1	«Sense»	6

Breu comentari, si s'escau, de les grafies que presenten els cognoms.

Bahella presenta la *h* intervocàlica, tal com s'acostumava fer, tot i no haver-hi diftong, es correspon a l'actual Baella. Banyeres, el comencem a trobar escrit en alguns llocs amb la grafia espanyolitzada actual de Bañeres. Barber, també el trobem amb la *erra* final caiguda: Barbé. Berdié, hi figura també amb *V* i l'interessat signava *Verdier*. Boyra, es correspon amb l'actual cognom amb *i* llatina Boira. Buhil, en lloc principal figurava aquesta grafia, però en afrontacions l'hem trobat escrit Buil. Canyelles, el trobem també amb la grafia espanyolitzada de Cañelles; és un altre cas d'introducció de les grafies espanyoles a cognoms catalans. Castanyon, cognom d'origen espanyol amb part de la grafia catalanitzada; també hi ha la grafia Castañon, ell signava Castanyon. Cathalà, Matheu i Therés, conservaven, no sempre, el dígraf *th*. Fernandes i Martines, cognoms d'origen espanyol amb la grafia catalana de l'època, que la castellanització ha transformat la *s* en *z*. Garié, en diversos llocs hi figura com l'actual Garrié. Gonsales, naturalment es tracta de l'actual González, amb la grafia catalana pròpia de l'època. Larrègula també hi figura amb la grafia Larrègola. Llassera, en una referència hi apareix amb la grafia Llacera. Montserrat, sovint hi apareix sense la *t*. Roig, el trobem també amb la grafia Roitg. Sabater, presenta també la grafia Sabaté. Sants, la mateixa persona trobem amb les grafies Sants i Sans. Solé, és l'única grafia que hi ha; no hi figura cap Soler.

«Sense», en aquest epígraf hi hem col·locat el nombre de les mancances de cognoms corresponents a dones, casades o vídues, les quals només duien el cognom marital i, per aquest motiu, no els hem considerat en el recompte per evitar repeticions. Els cognoms dels marits, vius o difunts, eren: Gonsales, Llanes, Llobet, Melé, Oliva, i Pallàs.

Podem considerar notabilíssima la varietat de cognoms aplegats, ja que entre 176 propietaris diferents capbrevats es reparteixen 98 cognoms diferents. Així podem dir que només duen el mateix cognom 1,8 persones de mitjana, havent arrodonint les centèsimes a la dècima més propera. Naturalment, augmentaria la variabilitat dels cognoms i minvaria el nombre de persones que duien cada cognom, si algun dels sis cognoms sense poder determinar fos diferent dels computats, tal com fàcilment podria ésser.

ALTRES COGNOMS

Reproduïm també altres 47 cognoms no computats, però que eren presents a la vila, ja que figuraven al capbreu com a usufructuaris, representants de capbreuats, segons cognoms d'homes, primers cognoms de dones casades o vídues, veïns en afrontacions, etc., són:

Arcàs	Laguna
Bardaixí	Llanes
Bertran	Llort
Biel	Martí
Boronat	Materrer
Bosquets	Materris
Busquets	Mauri
Cabiscol	Mestre
Carbonell	Montané
Carles	Mor
Castelló	Morell
Castro	Oliva
Cirera	Pallàs
Cisteré	Paredes
Coma	París
Domenjó	Peris
Esquerans	Pellissé
Feliu	Purroy
Forcada	Puy
Fusté	Queralt
Grau	Ribé
Jou	Romeu
Jucà	Sanuy
Guerris	

Si fem l'addició dels 98 cognoms diferents que foren capbreuats amb els altres 47 cognoms que també d'alguna manera eren presents a la vila, resulta la quantitat no gens menyspreable de 145 cognoms diferents, si tenim en compte el nombre d'habitants de la vila en aquell moment.

TOPONÍMIA

Referent al criteri seguit per a la presentació, classificació i ordenació dels topònims, aquests es presenten precedits amb l'apel·latiu corresponent. Llur classificació, atès el seu nombre, més aviat exigü, enlloc de fer-la pel tipus de lloc (camins, partides, ponts, etc.), hem optat per fer-la per llur ubicació, és a dir, segons el lloc on se situa el topònim. Així, doncs, s'ha fet en tres apartats que hem qualificat de toponímia urbana, toponímia rural i toponímia forana. I llur ordenació alfabètica creixent.

El mètode seguit per a determinar la grafia en la transcripció dels topònims del manuscrit ha estat el següent: com a norma general hem adoptat, si són vius, l'ortografia actual i escrits amb lletra negreta, afegint-hi, però, a continuació amb lletra cursiva, les diverses variants per insignificants que siguin de les grafies trobades a l'original o manuscrit dels capbreus. En el cas de topònims no vius, és a dir, no emprats ni reconeguts actualment, si hi ha més d'una grafia hem optat per la forma més emprada, emperò, ressenyant també totes les variants que hi figuren. Les grafies principals dels topònims han estat expressades en lletra negreta i les variants en lletra cursiva. El nombre que hi ha posat, entre parèntesis, a continuació de cada topònim, indica la freqüència d'ús. En lletra negreta indiquen la suma de freqüències d'ús de les diverses variants, i en lletra cursiva, el nombre de vegades que hem trobat enregistrada cadascuna de les variants.

Toponímia urbana

Atesa la, més aviat, migradesa de topònims urbans, i per no fer noves entrades de categories toponímiques, hem col·locat com a tals, a més dels situats dins del clos de la mateixa vila, elements arquitectònics especialment els de dubtosa qualificació situats en zona rural i algun altre de caire molt genèric, com el que encapçala la llista.

- Baronia d'Alguaire (3),
Baronia de Alguayre (1),
Varonia de Alguayre (2).
 Camí o Carrer de la Colomina (1),
camí o carrer de la Colomina (1).
 Carnisseria, La (1),
la carniceria (1).
 Carrer d'Arcalis (1),
carrer de Arcalis (1).
 Carrer de Bayons (1),
carrer de Bayons (1).
 Carrer de Bell-lloc (5),
carrer de Belloch (4),
carrer dit de Belloch (1).
 Carrer de l'Hospital (1),
carrer del hospital (1).
 Carrer de la Carnisseria (3),
carrer de la carniceria (2),
carrer que va a la carniceria (1).
 Carrer de Noval (1),
carrer de noval (1).
 Carrer del Mig (1),
carrer del mitg que va a la plassa (1).
 Carrer del Perxe del Sitjar (2),
carrer del pertxe del Sitjà (2).
 Carrer del Pou del Gel (2),
carrer del pou del gel (1),
carrer que va al pou del gel (1).
 Casa d'Andreu Pedrol (1),
casa de Andreu Pedrol (1).
 Casa d'Anton Badia (1),
casa de Anton Badia (1).
 Casa d'Anton Barber (1),
casa de Anton Barber (1).
 Casa d'Anton Bertran (1),
casa de Anton Bertran (1).
 Casa de Francesc Queralt (1),
casa de Franco. Queralt (1).
 Casa de Josep Herbera (2),
casa de Joseph Herbera (2).
 Casa de Josep Matheu (2),
casa de Joseph Matheu (2).
 Casa de Josep Mateu (menor) (1),
casa de Joseph Matheu menor (1).
 Casa de Josep Mateu i París (1),
casa de Joseph Matheu y Paris (1).
 Casa de Josep París (1),
casa de Joseph Paris (1).
 Casa de Mariàngela Solé (1),
casa de Mariangela Solé (1).
 Casa de Miquel Sans (2),
casa de Miquel Sans (2).
 Casa de Narcís Coll (2),
casa de Narcís Coll (2).
 Casa de Pere Birro (2),
casa de Pere Birro (2).
 Casa de Pere Buira (2),
casa de Pere Buyra (2).
 Casa de Pere Joan Llobet (1),
casa de Pere Joan Llobet (1).
 Casa de l'Ajuntament (1),
casa del Ajuntament (1).
 Casa del Comú (2),
casa del comú (1),
casa del comú de la vila (1).
 Corral amb dos Trulls d'Andreu Boira (1),
corral ab dos trulls (1).
 Corral badívol d'Anton Badia (1),
corral badivol de Anton Badia (1).
 Corral de Francesc Gonsales (2),
corral de Franco. Gonsales (2).
 Corral de Josep Mateu (1),
corral de Joseph Matheu (1).
 Creu de Terme del Camí de Ratera (1),
camí de Ratera mediant la creu (1).
 Església de Ratera (1),
Igla. i fossar de Ratera (1).
 Fossar de Ratera (1),
Igla. i fossar de Ratera (1).
 Molí d'Oli, El (1),
lo moli de oli (1).
 Molí fariner, El (1),
lo moli fariner (1).